

Gustav Mootse

Analüütiline ja eksperimentaal-
psühholoogiline

joonistamise õpetus

Kirjastus „VALGUS“ Viljandis 1921

E. Hunt'i trükk, Viljandis.

Autorilt.

Esinen teise raamatuga seeriast „Joonistamise kool“, et abiks tulla neile algkooli õpetajaile, kes „meie noori“ joonistama õpetavad.

Käesolevas raamatus, mille oma kogemuste ja katsete põhjal olen kokku seadnud, käsitan joonistamist meie algkoolide ulatuses—kunni keskkoolini.

Mu pea ülesanne seisab selles, et näidata, kuidas ligineda õpilast intellektile ja individuaalsusele, missugune viis on ainuke õigele joonistamise meetodile kohane ja paratamatu. Ühtlasi olen katsunud tungida noore lapse hingeelusse, et tunda ta iseloomu, andeid ja arenemise käiku.

Ma ei ole psühholoog, vaid harilik joonistamise õpetaja ja see, mis mul kirjutatud, olen võtnud tegelikust elust—koolipingilt, mitmesajalise õpilaste hulgast, kelle keskel 4 õpeaastat olen töötanud, elanud ning joonistamise alal ühes nendega rõõmu ja muret tundnud.

Loodan, et mu töö ja vaev meie koolile kasutuks ei jää.

Viljandis,
12. juulil 1921 a.

G. M.

Eessõna.

Üheks tähtsamaks õpeaineks meie koolides on joonistamine, mida ei peaks kahesilma vahele jäetama, nagu see senni on olnud. Joonistamine arendab õpilase maitset ning teritab ta vaimu, sest ainult terav meel ja rikas maitse juhib noort inimest sinna, kus valitseb elu iludus, küllus ja õnn.

Elu on võitlus, mis jõupingutusi nõuab; jõupingutused aga sünnitavad oma kord teatavates astmetes ka teatavat kannatust. Elu küllus ja täius (maitse ja terav meel) kõrvaldab kannatusi ning värskendab elu-olu; elu-olu on oma kord tegevus ja tegevus on väitamine ning jõutarvitamine. Tähendab— elu on kannatus... Kuid elu kannatust ja raskust saab kergendada. Kergendus seisab selles, et inimene teadmisi omandab, mida suuremalt osalt kool annab. Kas suudavad meie koolimehed seda teha ja kas seisavad meie joonistamise õpetajad ise sellel kindlal monumentaalsel alusel, mis Eesti pedagogilisele maja ehitamisele kaasa aitab? See on küsitav! —

Õpetaja on kasvataja ja aednik, kelle tööväli on laialdane ja mitmekesine. Tema töö on raske, sest temale alluvas aias kasvavad mitmesordilised noored taimed ja puukesed, mida ta peab harima,

kasvatama ja parasiitidest puhastama. Halvad kombed, ulakus, vallatused ja inetumad sõnad, mida laps kahjuks isegi vanematelt, samasugustelt lastelt ehk langenud seltskonna liikmetelt kuuleb ja õpib, on pahed, mille kõrvaldamiseks kasvataja koolis kõige suurema visadusega peab võitlema. Kool iseenesest moodustab teatava seltskondlise asutuse, kasvatus- ja parandusmaja ning noorte hingede väljakujunemise keskpunkti.

Õpetaja—aedniku ülesanne seisab õpilaste individuaalsuste täielikus tundmaõppimises, et õpetaja tunneks ja teaks õpilast, kui iseennast, et õieti ja vastavalt noort valguse poole sirutavat hinge kasvatada ja harida.

Kuid noort õpilast on raske tundma õppida; täiskasvanut aga kergem. Õpetaja peab iseennast kasvatama, arendama, et olla ja saada eksperdik—pedoloogiks, kellel ei puuduks psühholoogiline instinkt. See enese õpetamine seisab analüseerimises, võrdlemises, tähelpanemises ja järel kaalumises. Kuid peetagu meeles, et õpilane ei saaks „katse jäneseks“, keda kloroformeeritakse, opereeritakse, amputeeritakse jne.

Tubli koolimees on ka ise alati hea ekspert ja kasvataja—aednik, kelle hoole ja valve alla seltskond kogu noori lapsi usaldab, keda ta peab õpetama, et riigile ja seltskonnale kasvatada ja valmistada ausaid ja ajakohaseid kodanikke. —

Õpilased on teadusele vastutõttavad hinged. Nagu seemnest idanev idu ennast päikse poole sirutab, samuti ka laps, et omandada teadmisi ja

elutarkust. Valguse poole püüdja ja elule vastusammuva noore hinge teejuhiks on õpetaja. Kuid teejuhi kohused on suured. Nõrk teejuht juhib ja näitab halvasti teed.

Joonistamise õpetus, mis on eelkäijaks esteetikale, peab meie Eesti koolides esimesel kohal seisma. Joonistamise peale tuleb suuremat rõhku panna, kui see senni on olnud, sest ta on sama tähtis kui loodusteadus ja teised õpeained. Teda ei või kui tehnilis teadusharu vaadelda, vaid kui tõsist inimsoo kasvatajat, arendajat ja kultiveerijat, mis ilmavaateid laiendab ja tahtejõudu distsiplineerib.

Kuid joonistamise ja ta meetodika üle ei ole meil Eestis pea midagi kirjutatud. Kõik kasvatuslised ajakirjad on sellest küsimusest vaikides mööda läinud. Ka kaunis tihti panevad meie algkoolide õpetajad küsimusi ette: „Kuidas joonistamist õpetada ja mis teha tuleks, et ta õpilastele teatavat kasu tooks?“

Sarnased küsimused on loomulikud, sest kuidas võivad õpetajad joonistamist õpetada, kui neil selleks meetodika teadmine puudub, mida endistes veneaegsetes koolides ei õpetatud.

Ajad muutuvad!.. See õpetamise viis, mis enne oli maksev, ei ole enam kohane. Tuleb otsida ajakohaseid joonistamise meetodika teid.

Jgal õpeainel on oma meetod ehk õpetamise viis. Et õpetamine ei oleks kasuta, selleks on õpetaja kohustatud sihikindlalt ja süstemaatiliselt teatava meetodi järele õpetama, muidu oleks õpetamine ainult „tühjaks tööks ja vaimu närimiseks“.

Et meil ühine joonistamise meetod puudub, selleks paar näitust: Mõnes Lõuna-Eesti keskkoolis õpetavad joonistamist õpetajad, kes pealaest kunni jalatallani futurismi ja kubismiga läbiimbunud. Paaris Põhja-Eesti keskkoolis õpetavad joonistamist vana voolu poole hoidjad õpetajad, kes täpipealses tabelite, postkaartite, looduse jne. kopeerimises ning fotograafilises tuscheerimises joonistamise peavõtteid näevad. „Nagu karjane, sarnane ka kari“. — Siin tuleks neid teid otsida, mis äärmused ühendaks ja ühise keskpunkti looks.

Vastutahtmist tõuseb küsimus: „Kas on parema ja parempoolne äärmus (futurism ja täpipealsus) meie koolile ja seltskonnale tarvilik, kasulik ning arusaadav?“ „Ei!“ — Esimene nendest on täitsa fantaasia ja arusaamatus, teine aga vananenud ning kolikambri heidetav.

Peab ühine joonistamise meetod olema. Kõrvale jäägu iga üksiku õpetaja parteilised ja teatava kunsti voolu poole kalduvused, sest õpetaja ei või omi ilmavaateid õpilastele peale sundida. Selles olgu õpetaja passivne, kuid õpetamises energiline. Ka ei või kool olla parteiliseks, poliitiliseks ja teatava kunsti voolu poolehoidjaks, kus õpetaja ainult oma huvi ja vaateid ajab ning neid kultiveerib. Ei, seda ei peaks olema.

Joonistamise ja ta metoodika tähtsus.

Inimese tõsine haridus tunneb ta jõus, teos ja karakteris, mis asjade olulisest arusaamisest ja elu kogemustest oleneb. Haridus, kui pitsat, vajutab inimese hingesse jälje, märgi, mida ta kogu aeg kannab.

Kuid kõige tähtsamaks eetiliseks teoks on kogemuste ja katsete omandamine. Elust omandatud kogemused on „raamatu tarkusest“ tähtsamad. Raamatu tarkusel on siis teatav tähtsus, kui elu kogemused ja katsed on pinna valmistanud, millel ta võib juurduda ja lopsakalt kasvada.

Kahjuks põhjeneb meie rahvaharidus peaaeglikult ainult raamatu tarkusel. Elu faktid ja eksperimendid on kahesilma vahele jäetud. Õpilastele kuhjatakse kõiksugu teoreetilisi aineid ehk raamatu tarkust; kuid nende hing eitab seda, mis loodusest — natuurist kaugel seisab.

Õpilastele on tarvilik, et nende silmapiir laieneks.

Üheks sarnaseks silmapiiri laiendajaks on joonistamine, sest meie konkreetsete ettekujutuste olu-

lisemaks ja laiemaks ringiks on vaade, mis arendab, rikastab ja täiendab igapäevast halli ja monotoonilist elu.

Joonistades kujutavad „meie noored“ oma muret, rõõmu. See laste graafiline kujutamine oleneb nende hingeelust. Laste töid vaadates, peab imestama, et nii väikestel mudilastel sarnased suured vaimuanded ja tahtejõud. Kui endistes koolides oleks joonistamine vastaval kõrgusel ja kohal seisnud, kui palju oleks meil Eestis Köhler'id ja Adamson'e olnud! Kuid ei! Endised koolid surmasid ja matsid sarnased talandid just halva joonistamise metoodika pärast. Kuidas oli see võimalik, et anderikkad õpilased 6 ehk 8-aastat keskkooli pinke õõrusid, aga joonistamises absoluut midagi ei suutnud omandada. Otse überpöördult: tabelite ja gipsi ornamendi saatel uinutati nende võimed pikale surmaunele. Pean ütleva, et realkoolis õppides, mina isiklikult joonistamises midagi ei omandanud. Kogu realkooli ulatuses kopeeriti eeskirju ja gipsi ornamentide ning eitati loodust — natuuri. Õpilastelt, kes ei suutnud konkreetsete vastuvõtete protsessiooniga kordasaada, nõuti täpipealsust ja puhtaid jooni, mille resultaat oli abstraktne. Joonistamises edasijõudmatuid ja psühiliselt täitsa väljaarenud õpilasi atesteeriti ande puudusega, kuid mitte ande suikumisega, millele tollaegne metoodika aitas uinumise laulu laulda.

Endise aja joonistamise meetodi katsuti ka psüholoogia abil seletada, kuid arvesse oli võetud täiskasvanute ja väljakujunenud psühika, kuid mitte noore lapse ehk joonistama algaja õpilase oma.

Aeg progresseerub. Progresseerub ka kooli elu-olu ühes kasvatusteaduse ja meetodiga ning oma ajakohaste nõuetega. Silmapiirile kerkib joonistamise meetodika, ühes sellega ka noore lapse hingeelu tundmaõppimine. Joonistamise õpetamist tuleb teisiti ja ajakohaselt vaadelda; ta nõuab uut reformi, mis seisaks kindlal psühholoogilisel alusel ja kokkukõlas loodusega.

Nagu ma eelpool ütlesin, peab joonistamise õpetaja ühtlasi ka hea ekspert olema, et tunda õpilaste joonistamise tahtvõimu, omadusi ja andeid. Tuleb silmas pidada õpilaste joonistamise akti ja nende arenemise protsessi. Kõike seda arvesse võttes ning analüseerides, on võimalik õpilasi sellele kindlale teele juhtida, mis neid joonistamise alal viib tõsisele väljakujunemisele. Tarvis on õpilaste joonistamise viisi ja resultaatitega tutvuneda ning nende sisemisi omadusi ja mõtteid tundma õppida. Puudub aga õpetamise viisis ehk meetodikas tõsine psühholoogiline alus. võib kergesti selles mõttes hädadoht sündida, et õpilastele nende aastate ning vanaduse järele liig raskelt õpetatakse, nõnda nagu oleksid nad täiskasvanud.

Joonistamise õpetamine peab kindlal individuaalsel alusel seisma, kindlamal ja monumentaalsemal, kui mõnes teises õpeaines. Kui õpetaja ei juhi oma tähelpanu õpilase looduselt omandatud ande peale, siis ei saavuta ta õpetamises absoluut midagi, ainult ehk teatavat harjumust ja schabloonilist kujutamise viit, mille tähtsus ja resultaat on liig tühine.

Astudes joonistamisega teatavasse piirkonda, õpilane ei pea mitte üksi vastuvõtma ja omandama, arusaama ja tabama, vaid ta peab ka ise looma ning sünnitama. Loovas ja sünnitavas töös seisabki õpilase individuaalne arenemine ja kujunemine. Sel korral ei saa õpilasest tulevikus ainult kopeerija, vaid tõsine loova töö tegija.

Iga õpilase joonistusest ja joonest võib õpetaja kindlaks teha ta fantaasiat, tahtevõimu ja annet. Samuti ka igas joonistuses — kujutuses võib leida ning peitub õpilase individuaalne kujutamise viis, sest õpilase sünnitus — joonistus on ta sisemine ilm, ta oma „mina“ ja individuaalsuse produkt.

Sellest siis näeme, et õpilase joonistamine ning ta isiklik „mina“ meetodikas palju enam nõuab, kui mõnes teises õpeaines.

Vahendid õpilaste individuaalses joonistamises.

I. Joonistamises edasijõudmatud õpilased.

Huvitav eksperimentaalne küsimus seisab õpilaste individuaalses joonistamise oskuses, annetes ja arenemise põhjuses. Kerkib küsimus: „Mispärast ei tee õpilased (lapsed) joonistamises edusamme ja milles peitub nende vahendite individuaalne põhjus?“

Nende küsimuste peale on rasked vastada. Nad pole veel lõpulikult järeluuritud ning kaalutud; seisavad uduselt joonistamise meetodika lehekülgedel ja ootavad uusi ning hoolsaid uurijaid ja eksperte.

Oma neljaaastases koolitöö praktikas olen kat-
sunud nendele küsimustele vastust leida; kuid vastus
on raske ja nõuab eksperimentaal- psühholoogilist
instinkti.

Selleks, et õpilased joonistamises ei arene ühel
viisil ja ühes tempos, on palju põhjusi.

Laste hingeline arenemine ei ole kõigil ühe-
sugune; üks on vaimliselt terasem, teine nõrim.
Sellepärast on siis ühes ja samas klassis kogu mit-
mesuguseid õpilasi, keda vaimlise arenemise alal
mitmesse liiki võib jagada. On ka sarnaseid juhtu-
misi, kuid harva, kus kogu klassi õpilased vaimliselt
ühel edasijõudmise pinnal seisavad.

Üteldakse: kui inimene on osav ühes asjas
(aines), siis ka tingimata osav teises. Kuid see ei
vasta tõele, ehk kuigi, siis nagu erandina. Olen
tähele pannud, et matemaatikas arusaajad ja tublid
õpilased on joonistamises enamasti nõrgad ja üm-
berpöörduvad. Ka karmid, osavad ja hea nägemisega
õpilased ei ole alati head joonistajad.

Katsume põhjusi ja andmeid leida õpilaste
mitte edasijõudmises joonistamise alal.

Täielik asjade ehk mudelite õieti joonistamine
ja nende kujutamine paberil seisab tähelepanemises,
piirjoonte proportsioonide ning joonte sihi õiges
tabamises. Selleks peab õieti väljaarenenud silm
olema — vaatamiseks, tabamiseks, ning suurepärase
meelespidamine.

Õpilane, näituseks, joonistab teatavat mudelit.
Sel ajal, kui ta mudeli piirjooni on vaadelnud ning

neid tahab paberile kanda, ununeb joonte siht ja proportsioon; õpilane kujutab asja valesti.

Nii siis esimene põhjus seisab õieti nägemises, tähelpanus ja meelespidamises.

Nägemine mängib joonistamises peaosu. Õpilaste nägemine võib õige ehk vale olla.

Nägemine jaguneb silmade järele kolme liiki.

Nimelt: 1) Noormaalne ehk emmetroopiline,

2) Lühike ehk mioopiline ja

3) Kaugele nägev ehk hüpermetroopiline.

Lühikese nägemisega õpplased võivad joonistamises olla: head, rahuloldavad ja nõrgad. Ka need õpilased, kes milgil põhjusel on silma kaotanud (ühe silmaga), võivad sama hästi; kui kahe silmaga õpilased — joonistada. Ühe silma ehk monokulaarne vaade on sama normaalne, nagu mõlema silma ehk binokulaarne vaade. Binokulaarse silma vaatlemise väli on ainult suurem, mis ümbritsevaid asju, kehi jne. võimaldab paremini vaadelda, orienteerida, kergendab vaatlevate objektide vastuvõtlikkust, määrab õieti kaugust ja kehade suurust ning on abiks teise silma vahele vaatlemisele sel korral, kui teine silm õieti ei näe.

Vaatlemiseks on kaks punkti: üks kauguse ja teine lähiduse punkt. Kauguse punkt määrab seda kohta, kust vaadeldav objekt on veel nähtav; lähiduse punkt aga see, kui vaadeldav objekt silma ees ehk lähiduses seisab. Nende kahe punkti vahet nimetatakse akkomotatsiooni laiuseks.

On veel sarnaseid silmi kus üks õieti ja teine

viltu vaatab, ehk jälle mõlemad silmad on vildakud, nagu jänesel, ja ümberpöördukt. Kuid sarnastel silmadel on ka oma teatav õige vaatlemine, mis joonistamises suuremaid takistusi ei tee. On ka sarnaseid vildak-silmi, kes sirgjoone asemel kõverjoont näevad, mille tõttu tasapinnad kumerateks muutuvad. Kui klassis sarnaseid õpilasi juhtub olema, tuleb õpetajal neid hoolega uurida ja eksperimenteerida.

Tähelpanu mängib joonistamises ka suurt osa. Õpilaste tähelpanu on samuti mitmesugune. Ühed on pealiskaudsed ehk objektiivsed, teised detailsed jne. Pealiskaudse tähelpanuga õpilased kujutavad joonistatavaid mudelid üldistes joontes õieti, kõiki peensusi vahele jättes. Täpise ehk detailse tähelpanuga õpilased jätavad alguses üldise piirjoone kujutamata ja algavad peensustest (detailidest) peale, mille all joonistuse proportsioon kannatab; joonistusel ei ole originaaliga sarnadust.

Meelespidamine on joonistamises samuti tähtis. Puudub õpilasel meelespidamine, ei saa ta kunagi joonistatavat mudelit õieti kujutada. Joonistamise akti ajal ei saa õpilane korraga mudelit vaadelda ja teda paberil kujutada, sest kujutamise ajal on vaade paberil kontsentreeritud. Joonistamise ajal peab õpilase vaimusilmade ees ehk meeles seisma mudeli kuju, ta proportsioonid ning joonte sihid.

Need kolm omadust (nägemine, tähelpanu ja meelespidamine) on joonistajal kõige tähtsamad, kõige tarvilisemad. Puudub õpilasel üks neist kolmest omadusest, ei saa ta joonistamises kunagi häid resultate saavutada.

Paljud arvavad, et joonistamises edasijõudmatuse põhjuseks on käsi. Kuid see ei vasta tõele. Käsi, kui teatav keha osa, harjub kõigis sihtides jooni tõmbama. Muidugi teada, peab sellel alal ka kätt harjutama, sest joonistamine on graafiline kirjutamine, mida iga üks võib omandada ja ära õppida.

Õpilaste edasijõudmatus joonistamises ripub ehk oleneb valesti nägemisest, nõrgast tähelepanust ja meelespidamisest, kuid mitte käest. Katsete abil saab seda kindlaks teha ja edasijõudmatuid õpilasi mitmesse liiki jagada, mis on järgmised:

I. liik. Paljud õpilased ei näe täpipealselt. Nendel puudub analüseeriv ehk läbitungiv vaade. Üldine mudeli kuju ja detailid jäetakse vahele; nad saavad mudeli kujutuse omal viisil, mis ka samuti joonistatakse. Seda viga nendele seletada katsudes, et mudel mitte sarnane pole, nagu neil on joonistatud, siis vastatakse: mudelit näeme ja tunneme hästi, kuid ei saa õieti joonistada, selleks on käsi süüdi. Sel korral tuleb mudelit lasta sõnadega kirjeldada, kujutada, kuidas seda õpilased näevad. Neist õpilaste seletustest ja kirjeltustest võib siis otsustada, kas nad õieti näevad või mitte.

Sellest selgub, et I-sse liiki kuuluvate õpilaste nägemine ei ole piltlik, vaid pealiskaudne.

II. liik. Teise liiki kuuluvad õpilased ei arva tarvilikuks joonistatavat mudelit oma vaatega analüseerida.

III. liik. Kolmandasse liiki kuuluvad õpilased ei mõista ja ei saa mudelit õieti vaadelda. See liik õpilasi jaguneb oma kord kahte kruppi:

I. krupp — kellel punktuaalne mudelite vaatlemise tahtmine puudub. Kui nad mõistaks vaadelda, saaks ja võiks nad ka õieti joonistada. Selle krupi õpilased võivad peale süstemaatiliste harjutuste õppida õieti nägema. Nendest võivad rahuldavad joonistajad saada, kuid nende joonistustes tunnub siiski mudeli mitte õieti kujutamine. Neil on mudeli vaatlemiseks hea meelespidamine, kuid joonistamises on nad abitud.

II. krupp — kellel tahtmine, kuid ei märka vorme ja detaile, ning puudub meelespidamine. Harjutuste järele harjub nende käsi vabalt jooni tõmbama, nad on osavad, aga asjade ning mudelite õieti kujutamine puudub neil.

Eelpool nimetatud liikide ja kruppide õpilaste joonistamise oskust saab õpetaja ainult katsete varal kindlaks teha. Süstemaatiliste ja sihikindlate harjutuste järele võib igat õpilast joonistama harjutada, sest katsete varal õpib õpetaja individuaalselt ja täpisealt õpilast tundma.

Katsetel tuleb ka ilmsiks, et teatavatel õpilastel kellel piltlik vaade ning mudeli tundmine ja arusaamine, mudel joonistamise akti ajal ta meelest kaob; paberil pliiatsiga tõmmatud jooned ei vasta mudelile ja ta piirjoontele, on valed ning ekslikud. Õpilane saab ka ise selles aru, kogu tund tõmmatuid jooni kustutades, millest liialdane gummi tarvitamine välja kujuneb. Siin tunneb õpilane oma viga, saab kurvameelseks ning kaotab joonistamise tuju. Kuid õpetajal tuleb õpilase tuju alles hoida. Siin on teatav moraalne abi tarvilik — sõna kui ka teoga.

Õpilase oskamatus joonistamise ajal oma tähelpanu joonistatavale mudelile koondada on üheks edasijõudmatuse põhjuseks; ja teiseks on see, et õpilase meelespidamine ei ole nende kujude, vormide ja joonte sihiga seotud, mida ta joonistab, kujutab. Õpilase sisemine ehk vaimline nägemine ei juhi õieti ta kätt. Puudulik joonte tõmbamise ja piltlik vaatlemise koordinaatsioon on edasijõudmatuse pea põhjuseks.

Edasi võib veel seda märgata, et õpilane esimeste joonte tõmbamisega paberil omas joonistuses mittesarnadust mudeli ja oma kujutuse vahel tunneb. See oleneb käe kui ka joonistamise vähesest harjutamisest. Kuid rea harjutuste ja teatava aja vältusel kaob see viga, ning õpilane hakkab enam-vähem õieti joonistama.

Katsete varal tuleb veel uus krupp ilmsiks, kuhu hästi ja täpipealt piltidelt ja eeskirjadelt kopeerijad kuuluvad, kuid selle peale vaatamata on nad nõrgad mudelite joonistajad. Sarnased õpilased ei tunne paberil ruumi, kolme mõõtu ja mudelite proportsiooni. Tunnub, nagu ei oleks nad lahti saanud tollest lapsikust ajajärgust — teadmisesest, et paberil võik kõik näha ja kujutada. Nad katsuvad joonistada mitte seda, mida näevad, vaid seda, mida mudelist teadvad, s. o. omal viisil, olgugi et nad lapselikul joonistamise astmel ei seisa. Selle liigi õpilased otsivad kujutamiseks mudelid, milles projektsiooni ja perspektiivi seadused ei oleks nähtavad. Neil õpilastel puudub vaatlik mälu.

Joonistamises edasijõudmatuse viimaseks põh-

juseks on abitu käsi. On palju õpilasi, kes ei saa vabalt ja ilma joonelauata horisontaal- ehk vertikaal-joont, ilma sirklita ringi ehk ovaali kujutada. Kuid sellest saab üle. Siin on teatav harjutamine tarvilik.

Kõiki eelpool nimetatud õpilaste edasijõudmatuse põhjusi joonistamises võime järgmiselt resümmeerida:

1) Puudub analüseeriv vaade ja väljaarenemata on meelepidamise võimsus.

2) Kogu tahtmise juures ei andu vaatlemise muljete analüüs.

3) Vaatlemise muljetest saadud nõrgad ja mitte selged meeletuletused.

4) Joonistamise protsessi ajal puudub piltlik ja püsiv vaatlemise muljete võimsus.

5) Mudeli meeletuletus ehk ta kuju hävineb (kaob) joonistamise akti ajal ja sarnadus ei vasta originaalile.

6) Puudub selge ettekujutus projektsioonist ja kolmest ruumi mõödust — paberil (tasapinnal).

7). Puudub teatav käe harjumus.

Eelpool nimetatud puudusi ligemalt vaadates, võib neid omakord kahte ossa jagada:

a) Loodusest omandatud annete resultaat.

b) Harjutuste puudused.

Loodusest omandatud annete resultaate ehk päritud omadusi saab rea süstemaatiliste harjutuste järele kõrvaldada. Nende kõrvaldamiseks seisabki eelnimetatud õpilaste (joonistamises edasijõudmatute) analüüside ja eksperimentide pea teenus. Õpi-

laste individuaalseid omadusi teades ja tundes, ei seisa meie mitte enam palja fakti ees, mida ainult konstateerida, et õpilastel joonistamise anne puudub, vaid meie võime ning saame neid vigu ja puudusi parandada. Õpetaja peab joonistamise õpetust individualiseerima, teatavatele õpilastele sarnaseid harjutusi välja valima, mis on nägemise, tähelepanu ja meelespidamisega ühendatud ja seotud. Iga õpilane õpib hästi ehk rahuloldavalt joonistama, kui õpetajal on omal ajal ta individuaalsed puudused leitud.

Ma ei seleta siin „kunstnikuks saamisest“, vaid keskmisest joonistajast. Saada ja olla kunstnik, selleks on teda loodus nende omaduste ja annetega varustanud, mis ainult kunstnikule omane. Joonistamises edasijõudmatutele õpilastele ei saa aga kool ega muu õpeasutus seda anda, mis kunstnikul peab olema. Neile õpilastele annab kool ainult juhatusi ning harjutusi ja katsub neid sellele õigele joonistamise väljakujunemise teele seada, mis rahuloldavale joonistamisele viib. On sarnased õpilased vastuvõtlikud, siis võivad nad kindlasti keskmisteks ja rahuloldavateks joonistajateks saada.

2. Joonistamises edasijõudjad õpilased.

Igas klassis ja koolis on kogu häid ehk rahuloldavaid joonistajaid, kes on vastandiks nõrgematele. Katsun neid joonistamises edasijõudjaid õpilasi analüseerida. Nad jagunevad mitmesse kruppi.

I krupp. Siia kuuluvad õpilased püüavad vastuvõetavaid muljeid analüseerida, kuigi nad joo-

nistada ei mõtle. Sarnased õpilased on vormide ja värvide tundjad.

II krupp. Selle krupi õpilastel on suurepä-rane vaatlemise mälu, mis kõige raskematele mu-delite joonistamisele kaasa aitab. Sellesse kruppi kuuluvad õpilased tunnevad keeruliste mudelite piir-jooni ja konstruktsiooni, ning elavad joonistamise aktiga kaasa.

III krupp. Siia kuuluvad need õpilased, kelle meelespidamine ei ole just täpipealne ja elav. Selle krupi õpilased jagunevad kahte tüüpi:

1) Tüüp — kes ennast teadmise ja arupida-mise ehk otsustamise peale toetab. Nad täiendavad oma puudulikku mälu analoogia ja otsusta-miste abil, mille tõttu nende joonistused on rahul-oldavad.

2) Tüüp, kellel täpipealne ja piltlik meeletule-tus puudub, kuid kes oskavad neid pilte ja kujusid meisterlikult kasutada. Nende käsi on kujutamiseks osav. Nad on joonistajateks sündinud (aga mitte kunstnikkudeks), kuid nende joonistustes on teatav defekt ehk puudus: nad jätavad joonistavate kehade individuaalsed peensused kujutamata.

Eksperimendid.

Et õpilaste nägemist ja vormitundmist joonis-tamises paremini ja täpipealt uurida, selleks on eks-perimendid tarvilikud. Eksperimentide varal saab õpilaste joonistamise oskust, vormide tundmist ning

kujutamist kindlaks teha. Katseteks tuleks alguses kerged ja lihtsad mudelid võtta, pärastpoole aga keerulisemad. Mudelid valitagu sarnased, mis õpilastele on tundmata ja enne mitte nähtud, ning oma kuju ja konstruktsiooni poolest ei tuletaks tuttavaid kujusid meele. Mudelid olgu lihtsad, et neid peale lühikese vaatlemise oleks õpilastel kergem meeles pidada. Kuid mudel ei või ka liig kerge olla. Kerged ja lihtsad mudelid jäävad õpilastele peensusteni meele, ning sarnane kerge mudel ei anna soovitavaid resultate.

Mudelit tuleb umbes $\frac{1}{4}$ minutit näidata. On mudel näidatud, lastagu ta õpilastel peast joonistada. Pärast korjatagu tööd kokku ja õpetajal jääb neid ainult analüseerida ja annete ehk tööde täitmise järele sorteerida.

Ka küsimuste ettepanemine õpilastele on huvitav ja soovitav, sest nende abil saab samuti õpilaste oskusi, nägemist, tähelpanu ja meelespidamist kindlaks määrata.

Õpilastele ette pandavad küsimused võiksid järgmised olla: 1) Kas loeb oma joonistuse õigeks, ehk kas ta mudelile (originaalile) vastab? 2) Missugused jooned ja osad ei ole joonistuses õiged? 3) On joonistamine raske? 4) Milles raskus seisaü? jne.

Õpilaste vastused annavad samuti häid tagajärgi ja tutvustavad ligemalt nende individuaalsustega.

Joonistamise loomulik arenemise käik.

Õpilaste joonistamist võib nende vanaduse ja klassi järele järgmistesse astmetesse jagada.

I. aste. See on alg- ehk sheemaline joonistamise ajajärk.

Sellesse astmesse kuuluvad joonistajad—õpilased ei tunne joonistatava asja, keha jne. vormi, kuju. Joonistatakse sümboolselt ja ainult seda, mida asjast, kehast jne. teatakse, tuntakse, ilma mingi mõteta ja järelkaalumisetä. Joonistavat mudelit ei kujutata nii, nagu ta joonistajale on nähtav, vaid omal viisil — sümboolselt ja sheemaliselt.

Esimest joonistamise astet võib oma kord järgmistesse osadesse jagada:

1) Ilma mingi vormita karaakulid—määrimised;
2) Puhas sheemaline joonistamine; 3) Segatud sheemaline joonistamine, milles sümbolismi ja objekti umbkaudne kujutamise viis tunneb.

II. aste. Peale esimese astme algab aegapidi ja samm-sammult teine aste mis on umbkaudne ja vormide tundmise ning arusaamise ajajärk, kuid siiski on veel endist sheemalist kujutamist märgata. Joonistatava mudeli piirjooned ja proportsioon kujutatakse segaselt ning valesti. Tunneb endine sümboolne joonistamise viis ja joonte ning vormide valesti nägemine.

Teine aste ei ole esimesest nii väga järsk ja silmapaistev. On õpilasi, keda ei saa I-sse ega II-se astmesse arvata, kuid siiski on nende töös teatav

progressioon tunda. Joonistused vastavad umbkaudu joonistatavale mudelile.

III. aste. Teisele astmele järgneb samuti järkjärgult kolmas aste. Kolmandasse astmesse kuuluvad õpilased kujutavad joonistatavaid mudelid kaunis täielikult ning punktuaalselt. Suuremat rõhku panakse piirjoonte õieti kujutamisele, kuid kindlad proportsioonid ja plastika tundmine puudub veel.

Kolmandas astmes kaob sheemaline kujutamise viis ja joonistus vastab enam-vähem originaalile.

Seda astet võiks veel kontuuri ja silueti astmeks sellepoolest nimetada, et laps ei mõista plastiliselt mudelit kujutada, sest ta ei tunne kolme mõõtu — pikkust, laiust ja kõrgust ning perspektiivi seadusi. Joonistused on tasapinnalised.

IV. aste. Neljas aste on lapse joonistamise arenemises viimane aste. Selle astme õpilased tunnevad juba kolme mõõdet ehk vormi, perspektiivi seadusi, valgust ja varju, mille resultaat on plastiliselt ja reljefselt joonistamine. —

Need neli astet annavad meile selge pildi, kuidas õpilane graafilises kujutamises visalt ja samm-sammult areneb ning välja kujuneb. Neid astmeid analüseerides, selgub, et õpilane midagi ei omanda üle öö. Joonistamise väljakujunemine tarvitab teatavat aja vältust, sest õpilaste hingeliste omaduste arenemine ja kasvamine teatavatesse vormidesse oleneb nende bioloogilisest väljakujunemisest.

Nendest neljast astmest kuuluvad kolm esimest nõndanimetatud „joonte arenemise ja väljakujunemise“ liiki, neljas aga vormi ehk plastika liiki.

Sheemaline aste karakteriseerib konkreetsete tundemärkide astet, mis lapse heast ehk nõrgast kujutamise viisist, andest ja ettekujutuste mõistest oleneb. Neis sheemalistes kujutustes tunnub lapse hingeline meeoleu (rõõm ja kurbus) ning individuaalsus (heasüdamlus ehk kangekaelsus jne.)

Katsete abil saab kindlaks teha, et algkoolide I-se ja II-se klassi õpilased I-sse joonistamise astmesse kuuluvad; ainult üht väikest osa, mis 1—2% vahel kõigub, võiks neist II-se astmesse arvata.

Tütarlapsed arenevad joonistamises poislastest aeglasemalt ja jäävad I-sse astmesse kunni IV-da õpeaastani. III-da ja IV-da õpeaasta poisslaste joonistamises tunnub suuremas enamuses II-se astme joonistamist.

Vormi tundmise omandavad poisilapsed tütarlastest rutemini. Kuid värvide alal on tütarlastel tunderikkamad, mis sellest oleneb, et nendel (tütarlastel) tuleb varakult ja maast-madalast värviliste riietega enam tegemist teha, kui poislastel (Näituseks — puped ja nendega mängimine jne.).

Katsetes võib oletada, et algkooli 4-ja 5-ndas klassis, kus õpilaste vanadus 7—11 aastani, I-se astme sheemaline joonistamine valitseb ehk domineerib.

Vaatleme järgmist II-st astet, mis on umbkaudne joonte ja vormi tundmise aste ning milles samasugune sümboolne tundemärk peitub. Selle astme lapse vaimusünnitused ja kujutused sisaldavad teatavaid vorme, teatavat sümbooli. Tõele vastav kujutamise viis, vaade ja vorm hakkab arenema. Lapses

ärkab aegapidi tarvidus kujutada mitte üksi konkreetset sisu, vaid ka formaalseid vahendid, nii et sheemaline kujutamise viis formaalsega käsi-käes sammub. Sarnane kujutamise viis, milles formaalsus puht sheemalise sümbooliga ühineb ning originaalile vastav sarnaduse idu peitub — on selle liigi karakterlisemaks lapse joonistamise arenemise astmeks.

Kunni 11 aasta vanaduseni ei omanda õpilased läbisegi vormi tundmist. Ainult mõned üksikud, kellel looduselt omandatud anded, tunnevad vormi. Nende % on 2—3-ni.

Alates algkooli V-da klassiga tõuseb ka joonistamise aste. Astmete tõusu eesotsas sammuvad jälle poislapsed.

Esimestel õpeaastatel on tütarlapsed, võrreldes poislastega — nõrgad joonistajad. Tütarlaste juures tunneb umbes 13 ehk 14 aasta vanaduseni — sheemalist joonistamist, mis poislaste omast on primitiivsem.

Umbes 6-da õpeaastaga astuvad poislapsed III-sse ja üks osa nendest IV-sse joonistamise astmesse, kuna tütarlapsed enamalt II-sse astmesse jäävad. Ainult väike % nendest kuulub III-sse astmesse.

Ka ei arene kõik õpilased joonistamises ühel viisil ja ühes tempos, vaid mõni neist areneb varemalt ja nooremalt, teine aga hiljem ja vanemalt. Sarnast mitmekesisist arenemist tuleb õpetajal arvesse võtta.

Õpilaste hilisem joonistamise väljakujunemine

ehk teistest mahajäämine ei tule annete puudusest, vaid nende sisemise tundmuse arenemise protsessist ja intellektist.

P. ühis-realgümnaasiumi III-das A. ja B klassis, mis kõrgema algkooli lõpuklassidele vastavad ja kus õpilaste vanadus kõigub 10—16 aastani, tegin järgmise katse: Kogu klassil lasksin natuurist püsti seisvat õpilast joonistada. Resultaat oli järgmine: mitte ühtegi enam-vähem õieti kujutatud joonistust. Õpilase viguuris puudus täiesti proportsioon. Ka muidu klassi paremad joonistajad olid oma ülesande võimatu halvasti täitnud. Enne joonistamise akti andsin kogu klassile eesseisva õpilase viguuri kujutamiseks selged ja olulised juhatused ning seletused — keha, pea, käte ja jalgade vahekorra ning nende proportsiooni üle, mida klassi tahvilil sheemaliselt näitasin, kujutasin. Kuid minu seletustel ei olnud mõju, vaid iga õpilane joonistas intellektuaalselt ehk nii, nagu ta mõistis.

Sellest katsest oletasin, et natuurist joonistamine vastas absoluut peast joonistamisele.

Järgmine katse oli IV-das A, B ja C klassis, s. o. I-ses keskkooli klassis. Joonistamise objektiks oli samuti seisev õpilane. Vähe paremaid resultate andis A ja C klass (esimene poislaste-, teine sega-klass), kuna B (puht tütarlaste) klassi töid võis III-da klassi õpilaste töödega ühevääriliseks lugeda. Silmapaistvamad olid jällegi poislaste joonistused, millest osa III-sse joonistamise astmesse kuulusid, kuna tütarlaste omad I-sse ja II-sse astmesse arvasin.

Eelpool nimetatud katsete abil tahtsin kindlaks teha: 1) Kas on kõrgema algkooli viimases ja keskkooli esimeses klassis naturist joonistamine soovitav ning 2) Kuidas on õpilaste intellekt sellel alal arenenud? Vastuseks nende küsimuste peale olid tööd, mis järgmiselt kruppeerusid: a) puhas fantaasia, b) puhas sheema, c) sega sheema ja d) umbkaudne originaali sarnadus (III aste). Sheemaliselt olid joonistanud: poisilapsed—63% ja tütarlapsed—87%.

Nendest katsetest võib oletada, et elavate olevuste joonistamine on algkoolides täitsa kasuta, kunni õpilane I sel graafilisel kujutamise astmel seisab, mis on sheemaline. Joonistamise akti ajal ei vaadelda objekti, vaid katsutakse fantaseerida, enam peast joonistada, olgugi et mudel ees seisab.

Need kaks ettetoodud analüütilist katset olid naturist joonistamise järele tehtud. Kuid peale nende oli veel rida teisi, millest näitusena ühe toon.

I-ses A klassis (sügisel 1919 a.) lasksin peast maja joonistada, mille külj ja ots nähtav. Resultaat järgmine: pea kogu klass joonistas maja, mille külj ja ots oli nagu geomeetrilise keha laotus. Ka ei olnud perspektiivi seadusi märgata. Peale selle lasksin veel paar mitmepinnalist keha peast joonistada, kuid resultaat endine.

Katsete abil sain kindlaks teha, et mitmepinnalised kehad ja mudelid — I-sse ja II-sse astmesse kuuluvatele õpilastele ei ole kohased, vaid rasked ja arusaamatud. Ka elementaarsed perspektiivi seadused ei aita I-se ja II-se astme joonistamise progressioonile kaasa.

Kunni 11 aasta vanaduseni ei ole õpilastel vormi tunnete vastuvõtte ja arusaamine välja arenenud, vaid otsib arenemise teid. Sellest siis võib oletada, et mudelite järele joonistamine selles ajajärgus vähe kasu toob (7—11 a.). Soovitav on tasapinnaliste kehade joonistamine, mis kompositsiooni ja stilisatsiooniga ehk loova tööga seotud, kuid joonistamise objektiks olgu tingimata loodus, nagu puu- ja lille-lehed, linnu suled, viljapead, liblikad jne.

Õpilaste joonistamise astmeid arvesse võttes, tuleb sarnaseid joonistamise objekte valida, mis eelpool nimetatud 4-le astmele vastavad.

Mis puutub silmapaistvamatesse ja anderikkamatesse õpilastesse, siis ei suuda harilik keskmine õpetaja neile midagi suuremat pakkuda. Sarnastele õpilastele tuleb vabadus jätta. Nad ise leiavad joonistamisele õiget arenemise teed. Nende õpilaste pärast tuleb õpetajal kunstnikkude poole pöörduda, kellelt selle üle asjaolulisi juhatusi ja nõu saab.

Katsed on tarvilikud. Katsete abil saab õpetaja kindlaks teha, mis on joonistamise alal õpilastele kasulikum ja kohasem.

Õapse kodune joonistamine.

(Enne kooli astumist).

Õpetaja vaeva vähendaksid laste vanemad, kui nad juba varakult lapsele pliiatsi, värvid ja paberi kätte annaksid (enne tähtede ja kirjutamise õpeta-

mist). Mikspärast? Sellepärast, et õpilase edasijõudmine, kes enne kooli astumist ei ole joonistanud, on sellel alal vaevaline. Sarnasel õpilasel puudub teatav käe harjumine ning fantaasia.

Meie teame, et noorele lapsele joonistamine-määrimine meeldib. Las' määrib, sellel on oma teatav tulu, mõju ja resultaat.

Noorele lapsele tuleb kätte anda pliiats ja tükk paberit, paari joone tõmbega näidata mõne kergema asja, looma jne. kujutus. Küll laps ise edasi töötab ja iseseisvalt joonistamisele areneb.

Jga lapse primitiivses ja toores joones ning vormis leidub ja peitub teatav mõte, tundmus ning vaimline ilm (individuaalsus). Lapse vaba mõtte ilmet ja lendu tuleb igapidi ergutada, kuid mitte tõkkeid ja takistusi teha. Joonistades vabalt ja iseseisvalt, arendab laps omi mõtteid tundmusi ja läbielamisi. Mis puutub lapse joonistamise maneeeri ja primitiivsusse, siis olgu see kõrvaline asi. Tarvis ainult praktika.

Jgal lapsel kui ka õpilasel olgu oma joonistamise kaustik, mis on ta päevaraamat, mõtete ilmutamine, tundmuste avaldamine ja igapäevase elu-olu kujutamine. Lapsele on teatav praktika tarvilik, mille tõttu ta vaimliselt areneb ja kujuneb.

Esimesed lapse joonistused, mis tingimata on nõrgad, näitavad vanematele ainult paberi määrimiseks ja raiskamiseks, kuid peetagu meeles ja võetagu arvesse, et iga algus on raske ja primitiivne.

Laps koolis.

On laps joonistuse alal ilma mingi metoodita ja juhatuseta kätt kodus harjutanud, seda parem ja kergem on õpetajal teda koolis õpetada.

Kooli saadetud last tuleb õpetajal loodusest valitud mudelite järele joonistama õpetada. Algu- ses valitagu kõige kergemad ja lihtsamad mudelid. Et koolitöö algus sügisega ühte langeb, siis on joonistamiseks rikkalik mudelite väljavalik.

Õpilane joonistab temale antud ehk kaasa toodud mudelite järele, Ei õnnesta esimesed katsed mudelite järele, joonistagu õpetaja antud mudel teatavate seletustega ja trehvavalt — klassi tahvlile. Õpetaja joonistusest ja seletusest saab õpilane aru, ning katsub omas kaustikus samuti kujutada ehk järele aimata.

Kuid õpetaja seletused olgu lakoonilised. Liig pikast ja laiast seletusest ning suurest sõnade tarvitamisest tuleb tagasi hoida. Õpetaja pikad seletused ja ilusad sõnad juhivad õpilaste tähelepanu õigest roopast kõrvale, sest lapse mälu on veel nõrk; ta ei jõua pikka seletust ja kõnet vastu võtta, tabada ja seedita.

Joonistamise aja tuleb õpetajal kogu klass läbi käia ja iga õpilase tööd silmas pidada. Näeb ta kusagil suurt viga, istugu õpilase juure ja visaku mõne joonega õpilase joonistuse kõrvale joonistatava mudeli piirjoon. Sarnane õpetaja viske on õpilasele väga tarvilik, tähtis ning kasulik. Õpilane näeb oma viga, näeb ka õiget mudeli kujutust, ning omandab

joonistatavast mudelist selge ja täpipealse kujutuse. Õpilane harjub analüseerima, võrdlema.

Esimese kooliaasta joonistamise lipukirjaks olgu: „Vähe sõnu, kuid palju joonistada!“ Töö olgu produktiivne ja huvitav, mis õpilasi tegevusele ergutab.

Mudelites ärgu olgu suurt väljavalikut. Lastagu seda joonistada, mis õpilasi huvitab, ainult üht silmas pidades, et antud mudelid oleks kerged.

Õpilasi tuleb tööle ergutada, nende töid ja katseid enim kiita kui laita, täpipelsuste nõudeid kõrvale jättes. Töö hingeks olgu õpetuse elavus ning huvi äratamine. Joonistamises edasijõudmatuid ehk nõrku õpilasi ei või klassis mingil nähtaval põhjusel ära eraldada, vaid neid arvatagu edasijõudjate liiki. Nõrkade eraldamine mõjub psühholoogiliselt nende peale halvasti ja paraliseerib tööd.

Joonistama algaja laps ei saa kunagi seda kujutada, mida ta näeb, vaid seda, mida ta joonistatavast mudelist tunneb — individualiseerib. Sellepärast ei tule õpetajal õpilaste joonistustes täpipealsust nõuda. Punktuaalne mudelite kujutamise nõudmine sünnitab õpilase joonistuses segadust ja liig sagedat gummi tarvitamist, millest masinlik käelii-gutus sisse harjub. Vigade parandamiseks oldagu gummi tarvitamises väga tagasihoidlik. Õpilane võib gummi tarvitada, kuid ainult arukordadel. Gumm on sama tarvilik kui pliiatski, kuid teda ei tohi kurjasti pruuki. Alaline gummiga joonte kustutamine ja hõõrumine ei kasvata õpilases iseseisvuse teadmise tunnet, vaid teeb õpilase iseene vastu umbusklikuks. Õpilastelt tuleb nõuda, et nad alguses viskaks kaju-

tatava mudeli kontuuri peenikeste ja vaevalt nähtavate joontega paberile. On see tehtud, vaadatagu uuesti ehk veetagu mudeli piirjoon teistkord. Leiab õpilane peenikeste joontega kujutatud mudeli kontuuri õige olevat, tõmmatagu see siis lõpulikult ja jämedamate joontega. Sarnasel joonistamise viisil ei ole gummi tarvis. Neilt õpilastelt, kes liig palju gummi tarvitavad, tuleb ta käest ära võtta.

Õpilastelt tuleb nõuda, et nad joonistamise ajal õieti istuks ja omi silmi kaustiku ligidal ei hoiaks. Vahe silmade ja kaustiku vahel peab peale jala olema. Liig ligidalt vaatamine rikub silmi, millest lühike nägemine välja kujuneb.

Kergemate mudelite joonistamisest tuleb samm-sammult raskemate juure üle minna. Mudelite väljavalikus peab mitmekesisus olema. Ühe ja sama liigilised mudelid vähendavad õpilaste joonistamise tuju.

Jga uus mudel sünnitab õpilaste meeltes uusi kujusid, uusi arusaamisi ja mõisteid. Õpetaja on kohustatud õpilasi rikkalikult ja külluses arendama. Neid on tarvis õigele vaatlemisele ja muljete vastuvõtlikkusele juhtida, kasvatada, sest joonistamine on nägemise ja mõtete paberil kujutamine. Saavad õpilased joonistatavast mudelist õieti aru, seda õigem ja parem ka nende joonistus, kujutus.

Kuid alati ei tule mudelite, vaid õpilaste individuaalsuse järele õpetada. Mudelite joonistamisega käigu käsi-käes — loov töö, kompositsioon ja stilisatsioon. Mudelite joonistamine harjutab õpilaste silma ja kätt, kuid loov töö arendab õpilaste

meelt, mõistust, maitset ning ettekujutust (fantasiasiat). Nii siis mudelite joonistamine kordugu loova tööga.

Vanemates klassides, kus õpilastel joonistamise alal teatav vilumus, tuleb loova töö peale kõige suuremat rõhku panna.

Õpilane peab ruttu ja elavalt joonistama. Aeglane ja venitav joonistamine ning kauaaegne mõtlemine joonte tõmbamisel olgu koolis lubamatu.

Iga joonistamise tunni ajal peab teatava mudeli ehk loova töö kujutus lõpetatud saama, olgu siis tund poolik ehk täielik. Soovitav on piiratud aeg. Aja piiramine ehk ta pikkuse vältus harjutab õpilases rutulist mõtete lendu ja elavat ettekujutust, mis osavust ja tehnikat distsiplineerib, seega kõigist raskustest julgesti üle saades ja neid kõrvaldades.

Õpetaja ärgu segagu liig palju õpilasi nende töös ja mõtete kujutamises. Sellel alal jäägu neile vabadus. Ainult seda tuleb silmas pidada, et kõik produktiivselt töötaks. Tihti loob õpetaja oma vahelesegamisega õpilase töösse raskema ülesande, raskema kui asi on seda väärt, mis õpilase iseseisvalt väljaarenemise võimalust takistab.

Õpilased joonistavad harilikult ühetaolise joonega, kas ainult peenikese, keskmise ehk jämeda joonega, mis iga õpilase temperamendist oleneb ja millele nad ei oska väärtust ja tähtsust anda. Kuid

joonte jämedus on joonistamises väga tähtis, mida õpetajal tuleb tingimata õpetada ja korralikult seletada. Ühetaolise joonega kujutatud joonistus on igav, eluta ja monotooniline, samasugune kui ühel noodil ja toonil kõne, mis kuulajale vastik. Joonte tõmbamises peab õpilastel teatav seletus ja harjutus olema.

Võtame näituseks mõne mudeli, nagu tamme ehk vahtra lehe joonistamise. Leht seisab õpilase ees laual. Leht on reljefne ja mitmel viisil valgustatud. Need lehe piirjoonte osad, mis valguse pool ehk valgustatud (harilikult pahempool), on peenemad ja õrnalt silma paistvad, mida siis ka peenikeste joontega kujutada tuleb; parempool on valgustamata ja lehe äär moodustab laual varju, mida ka jämedamate joontega tuleb ära tähendada.

Joonte tõmbamise ja ta kujutamise jämedus oleneb käe kergemast, keskmisest ehk raskemast peale surumisest, vajutamisest ehk rõhumisest.

Algajatelt õpilastelt tuleb joonistamisel kolmesugust joone kujutamist nõuda: peenikest, keskmist ja jämedat, mida õpetaja klassi tahvlil kriidiga näitab ja seletab.

Joonistama algajatelt õpilastelt ei või täpiseid ja ilusaid jooni nõuda, ehk joonte maalimist eraldi õpetada, nii nagu see oli veneaegsetes koolides, kus õpeaastate kaupa lasti ainult paralleelhoritsontaal, vertikaal- ja kallak-jooni, ruute jne. joonistada — maalida, milles nõuti, et kõik kujutatud jooned oleks puhtad ja ühejämedused. Sarnane joonte maalimine teeb joonistamise tunni õpilastele

vastikuks, ja ühtlasi ei omanda õpilased sellel alal absoluut mitte midagi, raiskavad ainult kallist õpeaega. Joonte välimusel ei ole väärtust. Pea väärtus on ta sihil, liigutusel ehk käigul.

Joonistamise materjaali väljavalikuks tuleb õpilastele vabadus jätta. Nad võivad toonilisel paberil grafiit- ehk värviliste-pliiatsitega, pinsli ja värvidega, tindi, tuschi, kriidi ja söega joonistada, s. o. kõigi nende ainetega, mis õpilasele kättesaadavad.

Peast joonistamine.

Viimasel ajal räägitakse palju õpilaste peast ehk ettekujutuse järele joonistamisest. Kuid peast joonistamine ei ole alati kohane ja soovitav, vaid kogunisti kahjulik. Kuidas saavad õpilased kujutada peast asju, kehi jne. kui nad ei tunne mudelit ehk originaali. See oleks asjata töö ja aja raiskamine.

Peast joonistamise õpetamiseks peab õpetajal rida kogemusi ja vilumust olema, muidu võib ta õpilasi sellel alal vale teele juhatada, mis pärast kogu aeg ennast tunda annab ja mida väga raske on parandada. Siin tuleb õpetajail ettevaatlikum olla ja peast joonistamise õpetamisest hoiduda.

Kui õpetajad algavad joonistamist ilma mingi mudelita õpetama, siis need õpilased, kellel vaatamine ja meelespidamine puudub, ei omanda sellel alal absoluut mitte midagi. Resultaat oleks järgmine:

joonistamises edasijõudmatud õpilased harjuvad oma segase meeletuletusega asju valesti kujutama, mis nendele lõpuks külge kasvab ja kombeks saab.

Õpilased ei saa kunagi sellest aru, mis tähendab teatava mudeli selge vorm ning joonte graafiline kujutamine. Ehk jälle: õpilased näevad ja tunnevad peast kujutatud joonistuses mudeliga (originaaliga) võrreldes vigu ning ebasarnasust, saavad arglikuks ja joonistamises tagasihoidlikuks.

Täitsa teise resultaadi annab peast joonistamine siis, kui ta alati on süstemaatilise ja analüseeriva vaatlemisega seotud. Ebaõnnestanud peastjoonistuste võrdlemised originaaliga ergutavad ja äratavad õpilastes tahtejõudu ning analüseerivad vaadet. Võrdlused on tugevaks ja punktuaalseks asjade meelespidamise äratajaks.

Peast kujutatud joonistusi süstemaatiliselt originaaliga võrreldes, õpib õpilane ise omi vigu ja puudusi leidma ja tundma; õpilane saab ise oma töö parandajaks ja puuduste tundjaks. Võrdlustest kasvab ja kujuneb õpilasel analüseeriv vaade, mis on üheks tähtsamaks omaduseks joonistamise alal.

Algajad ehk esimesel astmel olevad õpilased (sheemaline joonistamise ajajärk) armastavad enam peast kui mudeli järele joonistada, missugusel harjutusel ei puudu oma teatav tähtsus. Sarnane algav joonistamine on järgmise astme eelteeks. Laps kasvatab eneses joonistamise himu ja huvitust, temas ärkab armastus, seega ka ühtlasi joonistamise tähtsuse tunne.

Kuid alati ei ole soovitatav lasta algajaid õpilasi peast joonistada. Sarnane joonistamise viis saab teatavate asjade kujutamise kirjutamiseks, vaid mitte selleks, mida vaatega vastu võetakse. On algajatel õpilastel esimene joonistamise staadium läbi mindud, saab järgmisel astmel peast joonistamine täitsa kahjulikuks ja nimelt neile, kellel looduselt omandatud tugev vaatamise mälu puudub. Õpilased harjuvad õige vormi ja joonte asemel vale ja mittetäpisealsete ettekujutustega joonistama.

Kuid peast joonistamisel on siiski omad head küljed. Nimelt toob ta siis kasu, kui ta süstemaatilisel on originaali võrdlustega seotud. Selleks on alguses mudeli näitamised ja seletused soovitatavad. On see tehtud, asugu õpilased peast joonistamisele. Edasi tuleb samal lehel ja esimese peast kujutatud joonistuse kõrval teine lasta joonistada, kuid juba mudeli järele. Need kaks joonistust (üks peast ja teatavate seletuste ning juhutuste, teine aga mudeli järele) panevad õpilase mõtlema, analüseerima, mille resultaati saab mälu ja ettekujutuse arendajaks. Lõpuks võib veel kolmas ja viimane joonistus samast mudelist lasta kujutada, kuid peast ja teisel lehel ehk teises kohas. Ühe ja sama mudeli kolmekordne joonistamine (alguses peast, siis mudeli järele ja lõpuks veel peast) toob õpilastele tingimata teatavat kasu.

Mudeli kolmekordse joonistamise ajal tuleb õpetajal kogu klassi töid silmas pidada, andes vormi, detailide ja joonte sihi kohta teatavaid seletusi. Sellel alal antud seletused ja juhutused on samuti

väga tähtsad, millest õpilane omandab selge vormi ja detaili tundmise. Ärkab aktiivsus ja analüüs.

Võrdlev peast joonistamine on veel selles kasulik, et ta õpilase annet arendab, sest „ärajoonistamise“ ehk mudelite järele joonistamise juures on tähtis see, et õpilane liig palju ja sagedasti mudelit ei vaatleks, vaid et ta korraga katsuks originaali vormi ja jooni tabada, kujutada. „Korraga tabamise“ oskus kasvatab õpilastes joonistamise julgust ja iseseisvust, mis joonistusele sihvaka ja mitte vaevatud kuju annab.

Õpilaste vormi tunne, kui selles teatav juhatus ja seletus puudub, on liig vaene, ning nende töö oleks ilma kasuta. Sellepärast ei või ilma teatavate seletuste ja juhatuseta lubada õpilastel absoluut mitte midagi joonistada. Enne joonistamise akti peab õpilane rea õpetaja näpunäiteid joonistatava mudeli kohta teadma, nagu vormist, joontest ja värvist. Seletused ja juhatused äratavad õpilastes teatavat julgust ning joonistamisele asumise himu.

Alatisel peast joonistamisel, ilma võrdlusetta, on omad puudused ja kogunisti kardetavad küljed. Ta harjutab õpilasi valesti ja segaselt joonistatavaid mudelid kujutama. Need segased ettekujutused (mudelistest) juurduvad sügavalt õpilase loomusse; ta ei saa originaalist õiget pilti ja hakkab edasiarenemises lonkama. Et joonistamist õieti juhtida, selleks peab õpilane alguses iga joonistatava mudeli vormi ja joonte sihti tundma õppima, alles siis võib ta joonistamisele asuda. Kes aga seda ei tee ja ei märka — ei omanda joonistamises midagi. Joo-

nistatava mudeli tundma õppimine viib ainult siis õpilast sellele õigele arenemisele, millest õige joonistamine välja kujuneb

Täpise joonistamise aluseks on täieline vaatlemine ja tähelepanemine. Õpilane, kes ei näe ja ei tunne joonistatava mudeli vormi, ei õpi neid kunagi tundma, sest rikkaliku ettekujutuse pildid olenevad tundmustest. Ärajoonistamise haridusline väärtus on suurem kui peast joonistamisel, sest et ta meelespidamist kasvatab, vaatlemist rikastab ja ümbritsevate kui ka joonistatavate asjade ning kehade piltlikku tähelepanu distsiplineerib. Peale selle, kui ärajoonistamine on oma hariduslise osa etendanud, saab peast joonistamine soovitavaks ja kasuliseks ettekujutuse (fantaasia) arendajaks.

Õhus joonistamine.

Analüütiline ja konstruktiivne vormi tundmine ning arusaamine suureneb liigutuste konstrueerimisega.

On väga soovitav, kui enne teatava mudeli joonistamist õpilasi lastakse sõrme ehk pliiatsiga õhus mudeli piirjooni (kontuuri) vedada, see juures kogu aeg teravalt mudelile vaadates. Sarnane „õhus joonistamine“ on õpilastele ütlemlata kasulik, kasulikum kui paberil joonistamine. Peale mitmekordse õhus joonistamise saab õpilane paremini ja õieti joonistatavat mudelit kujutada, sest sarnane tegevus on mudeli kuju vaatlemise ja täpise analüüsi seotud.

Kõik see, mis meie meele peab kauaks püsima jääma, peab meie mõistuses teatava aja tegutsema, vältama. Kiiresti mööda lendavad muljed ununevad ruttu ja sünnitavad pealiskaudseid ettekujutusi. Õhus vaatega joonistamine, mudeli kuju ja joonte sihi järele, kasvatab õpilastes pikemat meelespidamise vältust ja löikab asja kuju teravalt ning kauemaks ajaks nende meele.

Klassi tahvlil joonistamine.

Klassi tahvlil joonistamine on õpilastele üheks paremaks ja kasulikumaks käe kui ka silma harjutuseks, sellega väga soovitav.

Suurepinnalisel klassi tahvlil joonistamine nõuab ka suuremaid ja julgeid jooni, kujutusi, sest joonte konstruktsioon suureneb liigutuste konstrueerimisega. Ka see, mida õpilane klassi tahvlil ja kogu klassi ees kujutab, on ja saab ta töö ning mõtte harjutajaks, millega õpilane iseseisvuse ja usu oma töös omandab.

Õpetajal enesel on ka parem tahvlil joonistajat õpilast ta töös vaadelda, juhatusi ning trehvvaid selletusi anda, mida kogu klass kuuleb ja näeb.

Klassi tahvlil kriidiga joonistamist tuleb süstemaatiliselt kasutada, mis alatisele paberil joonistamisele uut värskust ja jõudu toob.

Vabad käe liigutused mängivad joonistamises tähtist osa. Tarvis on kätt mõtlemise alla paenu-

tada, sest meie loov töö oleneb mõtete ja liigutuste koordineerimisest.

Hästi ja õieti joonistajal õpilasel peab ka hästi ja õieti harjunud käsi olema, mida ta klassi tahvlil võib teatavate harjutustega omandada.

On soovitatav, et iga tunni algul (umbes $\frac{1}{4}$ tundi) kõiki õpilasi lastaks kindlas järjekorras klassi tahvlil joonistada — harjutada. Kuid sarnaste harjutustega tuleb ettevaatlik olla: noorte õpilaste käed väsivad suurtest liigutustest ruttu ära, sest noore käe lihaksed on väljakujunemata ning elastilised.

— Mida võiks siis õpilased klassi tahvlil kriidiga joonistada?

— Seda, mida paberilgi!

Kui klassi tahvli ülesanne seisab ainult käe ja joonte konstruktiivses harjutuses, siis tuleb joonistada lasta: ringe, ovaale, kvadrate, Eesti vöökirju, Greeka palmette ja määndrid, sümmeetrilisi puu- ja lille lehti, rosette jne.

Õpilastelt tuleb nõuda, et nad tahvlil joonistaks julgelt ja võimalikult ühe käe tõmbega; sarnane julge joonistus annab ilusad ja silmapaistvad jooned, mis kogu klassi peale esteetiliselt hästi mõjuvad.

Ameerika (Filadelfia) uuem joonistamise meetod propagandeerib ja soovitab mõlema käega tahvlil joonistamist. Selle meetodi initsiaator (J. Liberty Tadd) soovitab sarnast joonistamist kui teatavat kasulikku paaris koordineerivaid käe liigutusi, mis kergendab sümmeetriliste kujude rutulist joonistamist.

Korraga paaris töötavate käte harjutused on ju soovitatavad, kuid tegelikult joonistamise ajal ilma mõtteta. Sarnaseid käte paaris liigutusi omandab õpilane võimlemise tunnil.

Impressionistiline (uuema voolu) joonistamine.

Eksperimentide varal võib oletada, et noorte õpilaste juures liig vara tarvitusele võetud impressionistiline joonistamise vool ei ole soovitav. Üks-kõik, missugune kunsti väärtus sellel voolul ka ei ole, siiski jätab ta teatava jälje noore õpilase hingesse. Õpilane saab pealiskaudseks.

Impressionisti vaade ainult tabab joonistust, fikseerib joonistatavast mudelist möödamineva mulje ilma mingi peensuseta, koloriidita, mis ununeb ehk aurab õpilase meelest.

Kuid sellel voolul on kunsti karakteri arenemises ja kasvatuses ka omad head omadused, sest joonistaja õpib kujutama joonistatavaid asju ainult pea-joontes, liigutustes, kujutades ainult jämedate ja silmapaistvate joontega, kõiki peensusi (detaile) vahele jättes.

See meetod on soovitav vahete-vahel kui eskiisiline ja viskeline joonistamine, mis tingimata tähtis. Kuid siin tuleb seda silmas pidada, et ta ei oleks ja jääks alaliseks meetodiks. Selle meetodi järele arenevad ja kasvavad õpilased pealiskaudseteks joonistajateks.

Impressionistiline joonistamine võõrandab õpilasi punktuaalsest tähelepanemisest ja harjutab neid pealiskaudselt ning segaste ettekujutustega joonistama.

Impressionistiline joonistamine on kohane ainult vanematele ja joonistamises arenenud õpilastele, kuid mitte noortele ja arenematuile.

Noore lapse vaate vastuvõtte ei ole üldine, vaid osaline ehk detailne (sidumata). Laps ei mõista mudelit kui üksust vaadelda, vaid ta silm jääb teatavale silmapaistvale kohale peatama, kas heledama ja säravamä värvi ehk keerulisema ja teda huvitava peensuse peale. Lapsele on sünteesi vahet (s. o. lihtsate osade juurest raskemate juure üleminek) ja nende ühendamine raske. Kuid peensuste (detailide) vaatlemine ja nende kujutamine annavad täpise ja täieliku ettekujutuse kogu vaatlevast mudelist. Lapse vaate vastuvõtmise põhjused eitavad noorte õpilaste juures impressionistlik joonistamise õpetamist.

Perspektiiv*)

Joonistamises on kõige tähtsam õieti nägemine. Kuid joonistatavate mudelite õieti nägemist ja vaatlemist ei omanda õpilased üle-öö, vaid visalt ja

---

*) Perspektiivi alal vaata sama autori „Perspektiivi õpetuse“ I ja II vihku.

samm-sammult, mida mitmekesiste harjutuste järele saavutatakse.

Joonistamise tunnid toovad palju korra õpilaste ettekujutuste khaosi. Tutvunedes joonte ja vormidega, ei ole õpilasele enam nähtav ilm, asjade ja kehade joonistamine segaduseks, arusaamatuks.

Noore lapse vormide ilm on segane, selleks ta ka senni jääb, kunni laps ei õpi joonistama, mis teatava korra loob, segaseid ettekujutusi gruppeerib ja neid kindlasse klassi ehk järjekorda jagab.

Tähtis ei ole kujutatud joonistus, vaid see, mida õpilane kujutamise protsessi ajal mudelist tunneb ja paberil kujutab; ehk teisiti: tähtis ei ole joonistus, kujutus, vaid see, mida temas õpitakse.

Õpilane näituseks ei või kuubiku tahke ehk kasti, karbi jne. kaant õige geomeetrilise kvadraadina kujutada, vaid nii, nagu kvadraat ehk kaan on temale nähtav, s. o. perspektiivselt. Joonistades neid kehi, millel kolm mõõtu (pikkus, laius ja kõrgus), õpilane õpib akkomotatsiooni laiuses kauguse ja ruumi seadusi ehk perspektiivi, mis ongi õieti nägemine, seega ka õieti kujutamine.

Eksivad need, kes ütlevad, et perspektiiv ei tohi teoreetiline olla. Teooria ja praktika käigu paralleelselt perspektiivi alal käsi-käes ning kordugu süstemaatiliselt loodusest võetud mudelite joonistamisega.

Need õpilased, kes ei tea perspektiivi seadusi, ei saa kunagi teatavat mudelit, mis vastav geomeetrilisele kehale (kuubik, rull), õieti joonistada.

Et õpilased paremini ja edukalt perspektiivi seadusi ehk õieti nägemist omandaks, selleks tuleb

neid teooriaga tutvustada, seletuste ajal teatavaid mudelid demonstreerides ning sarnaseid kehi joonistada lasta, mis kuubikule ehk rullile vastavad.

Mudelite ja gruppide joonistamiseks olgu mitmesugused vaatepunktid, kord all- ja pealpool silmapiiri, siis eest, küljelt ja tagant. Jga mudeli ehk grupi joonistamiseks tuleb õpilastele 5 ehk 10 minutit aega anda, peale selle käänatagu samal mudelil uus külg.

Mudelite igalt küljelt joonistamine olgu viskeline. Pea rõhku tuleb ainult piirjoone ja proportsiooni ning õige joone sihi peale panna, kõiki peensusi vahele jättes. Õpilased omandavad seega joonistavat mudelit konstruktiivselt tundma ning kujutama, millel kasvatusliselt suur tähtsus, sest sarnane 5-e—10-ne minutiline ehk viskeline mudeli igalt poolt joonistamine arendab kõige paremini õpilaste silma, vormi tundmist ning perspektiivi seaduste tundmaõppimist.

Õpilaste 5-e ehk 10-ne minutiline joonistus, viske, on tingimata primitiivne ja joonte poolest n.n. toores; kuid see ei ole tähtis; tähtis on mudeli konstruktsiooni tundma õppimine ning kujutamise mõte.

Sarnaste viskeliste harjutuste juures ei ole tarvis otsida ja nõuda täpiseid ja seda tehnikat ning väljatöötamist, mis ainult vanematele õpilastele omane, kellel juba teatav vilumus. Joonistamise tehniline külg jäägu teisele ehk viimasele plaanile. Õpilasi tuleb vabastada tehnilisest kammitsast, s. o. joone ilusast ja puhtast kujutamisest. Las' nad joo-

nistavad vabalt, ilma takistusteta, — kriidiga klassi tahvlil, sõe, värvi ja kriidi pliiaitsitega paberil, sest vabadus joonistamises tekitab õpilastes lõbu, huvi ja armastust joonistamise vastu. Pärast, kui teatavale eesmärgile ja sihile on jõutud, tuleb tähelepanu puhtamate joonte kujutamise peale panna.

Minu isiklike kogemuste varal ei tuleks algkoolides perspektiivi teoreetiliselt õpetada, selleks on algkooli õpilased veel noored. Perspektiivi teooria õpetamine jäägu kõrgema alg- ja keskkooli kavasse, kus õpilased vanemad ja suurema arusaamisega. —

Psühholoogia põhjal teame, et meie ettekujutus teatavast asjast, kehast jne. seevõrd täieneb, mida pikemalt ja kauemalt meie teda (objekti) vaatleme. Tähendab, kui õpilased, enne joonistamise protsessi mudelit kauem vaatlevad, siis saavad nad temast selge ja täpise ettekujutuse. Näituseks, akkomotatsiooni laiuses ehk meie vaate väljal ja teatavas kauguses seisab maja, mida perspektiivselt näeme; tarvis seda maja joonistada. Õpilase eelmiste korvadate tundmuste vastuvõtete abil on see maja teatavas suuruses ning kompaktne keha, kuhu võib sisse minna, puhata jne. Sarnane fakt, et lapsele on veel joonistatavate mudelite ettekujutus, milles ei tundu kuubiku ehk rulli vormi, raske tabada, ei olene mitte nägemisest, vaid psühholoogiast. Mida enam laps elab, õpib ning elu kogemusi omab, seda kõvemalt ja paremalt sulavad ühte nähtavate kehade arvustused ja arusaamised ta õieti vaatlemise tunnetes. Selleks on siis joonistatavate mudelite vaatlemise ajal nõue kõigist kõrvalistest ettekujutustest

ainult seda eraldada, mida vaade mudelist silmale annab, pakub. Noor õpilane, kellel vaatlemise alal vähe elukogemusi, allub ainult sellele loodusest omandatud nägemisele, kuidas ta objekti omis silmis ettekujutab, objekti olulist vahendit kõrvale jättes, mis ainult täiskasvanutele omane. Ja mida ennem seda sidumata noore õpilase välimist ilma kasvatada, seda viljakamalt võib mudeli järele joonistamist kasvatada, lihtsa järelaimamisega — loodusest. Pärastpoole ei vaatle umbes 12—14 aastased õpilased enam umbkaudu joonistatavaid mudelid, ja alles siis võib perspektiivi teooria õpetamisega alata

Vaatleme nüüd psühholoogiliselt täiskasvanud inimest, kellel perspektiivi seadused on tundmata ja kes perspektiivselt maja peab kujutama. Sarnane profaan (perspektiivi alal) ei saa umbkaudu mitte ühtki joont õieti kujutada Mikspärast? Sellepärast, et ta on majaga liig tuttav. See oleneb sellest, et ta elukogemused ja mõttekujud on silmast ehk õieti nägemisest võimust võtnud; ta usub neid kogemusi ja ettekujutusi enam, kui omi silmi ning ei märka seda, et oli aeg, kus ta nägemise organ andis omapärase ja õige objekti vaate. Ta ei aimanud, et kord seda nägi, mida igapäev näeb, s.o. et akkomotatsiooni laiuses on kõik olevused ja kehad — perspektiivis.

Sarnast kardetavat ja kahjulikku vilumust ei ole veel noortel õpilastel. Laps näeb kõiki plastilisi kehi tasapinnaliselt. Selleks siis tuleb noorust kasutada ning joonistamist alata mudelite järele, mis perspektiiviga seotud, muidu kaotame selle aja, kus

noore õpilase tundmused (nägemine) ei ole veel teiste tundmustega ühte sulanud, mida pärast oleks raske parandada.

Mida õpetada?

Nagu ma eelpool tähendasin, tuleb õpilasi loodusest võetud mudelite järele joonistama õpetada, õpilaste vanadust ja joonistamise loomulikku arenemise käiku ehk eelpool nimetatud astmeid silmas pidades ja arvesse võttes.

Meie teame, et joonistama algajad noored õpilased, kelle vanadus 7—11 aastani, sheemaliselt ja sümboolselt joonistavad, sest nad ei tunne joonistava mudeli vormi ja õiget kontuuri.

Kuidas siis sarnaseid joonistama algajaid õpilasi tuleb õpetada?

Kui õpilastele on vormi tundmine võõras, siis tuleb ainult sarnaseid mudelid valida, mis tasapinnalised, nagu puu- ja lille-lehed, liblikad, kodu- ja metslindude suled jne. Tasapinnalised mudelid vastavad I-sele ja II-sele joonistamise astmele. Sarnaste mudelite joonistamine harjutab õpilaste kätt ning silma ja on sissejuhatuseks edaspidisele õigele joonistamise väljakujunemisele.

Kuid algajad õpilased ei või korruga lehtede joonistamisele asuda, vaid alguses on teatavad käe harjutused tarvilikud, nagu kvadraadi, ringi, ovaali jne. kujutamised.

On õpilased kõige elementaarsete joonistamise seaduste ja abinõudega tuttavad, alles siis võib tõsi-sele tööle asuda.

Mudelite joonistamisega käigu käsi-käes loov töö, mis enne joonistatud lehtede lihtsustamises, stilisatsioonis ja kompositsioonis seisab, nendest kõiksugu ilustusi ja ornamente kokku seades.

Peetagu meeles, et alatine üheliigiliste mudelite joonistamine saab õpilastele vastikuks, mis nende tööhimu ja tuju vähendab. Selleks tuleb joonistamises vaheldust ja mitmekesisust otsida ning pakkuda.

Vahete-vahel võib ka kergemate lilleõite stilisatsiooni näidata, n.n. rosett-ornamendi kujul, siis enne näidatud ja seletatud kergemate mudelite peast joonistamist jne.

Teine joonistamise aste on umbkaudne joonte ja vormide tundmise ajajärk ning esimesest astmest nii mitte väga erinev. Täheandab, vahe nende kahe esimese astme vahel ei ole suur ja joonistamiseks tuleb samuti tasapinnalisi mudelid valida, kuid esimestest raskemaid. Siin tuleb eelmiste õpeastate joonistamise kava kontsentriselt laiendada ja süvendada.

Kolmandasse joonistamise astmesse kuuluvad õpilased joonistavad mudelid juba kaunis täielikult; tähendab, joonistamise objektiks tuleb mitmepinnalisi kergemaid asju ja kehi valida, neid ühtlasi ka elementaarse perspektiivi seadustega tutvustades.

Et neljas aste on joonistamise loomulikus arenemises viimane aste, siis tuleb juba keerulisemaid

mulid ja asjade ning kehade kruppe joonistamiseks valida.

Joonistamise astmete loomuliku arenemist arvesse võttes, saab õpetaja ka igale astmele vastavad mulid väljavalida ja õpilastele joonistamiseks anda, kus neid samuti kontsentriilselt tuleb korrata, laiendada ja süvendada.

Vahelduseks olgu väljas (õues) joonistamine (sügis- ja kevadmaastik), kust õpilased oma nägemise, maitse, oskuse ja raskuse järele võivad vabalt neid objekte, motiive, kruppe ja kohti valida, mis nendele selleks kohased ja meeldivad.

Joonistamise alal on raske teatavat järjekorda ette dikteerida, s. o. mida õpetada ja kui palju läbi võtta, sest see kõik oleneb õpilaste individuaalsest arenemisest ja nende edasijõudmisest. Õpetaja, kui ekspert, tunneb ja näeb seda ise kõigeparemini, mida õpilastel joonistada lasta ning missuguste mulditega joonistamise tunnil tuleb esineda. Haridusministeeriumil on ka selleks teatav joonistamise kava kokku seatud, millest igatahes tuleb kinni pidada.

Minu isiklised kogemused näitavad ja tõendavad, et noored ja joonistama algajad õpilased saavad kaarekujulisi jooni ja ringi sirgjoontest paremini kujutada. Millest see oleneb? Oleneb sellest, et lapse käe lihaksed on elastilised, painduvad ehk nõrgad ja kaarekujuliste joonte tõmbamiseks kohased.

Pange tähele noore lapse joonistamist — määrimist. Laps ei tõmba kunagi sirgjooni, vaid ringi, lainete ja lookleva ussi- ehk nõorikujulisi jooni. See on temale kergem, mida ta ka instinktiivselt kujutab.

Sirgjoone kujutamine on sellepoolest raskem, et käes teatav kindel olek puudub. Seda arvesse võttes, tuleb algkoolis kaarekujuliste joonte ja nende vastavate tasapinnaliste mudelitega joonistamist alata.

Teise ja kolmanda õpeaasta kavasse võiks aia-vilja joonistamist võtta, mille poolest sügis on rikas. Õpetaja tehku ülesandeks, et iga õpilane tooks järgmiseks joonistamise tunniks kas õuna, ploomi, kirsi, pähkli jne. Õpilased näituseks on õuna kaasa toonud. Õpetaja võtku õuna ja joonistagu ta klassi tahvlil teatavate seletuste ja juhatustega (alguses õuna piirjoon, siis vari). On see tehtud, asugu õpilased õuna järele joonistamisele, mida iga üks, kas pahemas käes ehk oma ees laual hoiab. On mõnele õpilasele õuna joonistamine raske, ehk puudub temal usk ja iseteadvus selle kujutamiseks, aidatagu, s. o. õpetaja joonistagu õun sarnase õpilase kaustikusse. Õpilaste „järelaimamine“ õpetaja joonistusele—klassi tahvlil ehk õpilase kaustikus, on üheks paremaks joonistamise äratajaks—esimeste kergemate mudelite järele.

Kuid peetagu meeles, et õpetaja saab ja võib ainult neid mudelid klassi tahvlil joonistada, mida kõik õpilased on kaasa toonud, s. o. igal õpilasel on joonistamiseks ühe sordiline mudel (aiavili, lehed, suled, käbid, urvad jne). Seisab aga kogu õpilaste ehk klassi ees sarnane mudel, millel kolm mõõtu (perspektiivsete muudatustega), siis ei või õpetaja teda selgitamiseks tahvlil joonistada, sest et mudel perspektiivselt seisab ja igal õpilasel on oma vaate-

punkt. Sel korral tuleb ainult suusõnalisi juhatusi sarnase perspektiivse mudeli kohta anda.

Kui õpetaja näituseks perspektiivselt seisva mudeli tahvlil joonistab (kast, korv, puuhalg jne.), siis selle õpetaja joonistuse järele katsub kogu klass ka omas kaustikus samuti joonistavat mudelit kujutada; õpilased ei vaatle mudelit-originaali, vaid eeskujuks võetakse õpetaja tahvlil kujutatud mudeli joonistus.

Kogu klassi ees perspektiivselt seisva mudeli joonistamiseks on igal õpilasel oma vaatepunkt ja silmapiir.

Õpetaja hinnaku tööd — joonistust ainult õpilaste istekohalt.

Mudelid.

Sõna „mudeli“ all tuleb mõista kõiki elulisi ja eluta asju, kehi jne., mida joonistamisel eeskujuks ehk objektiks tarvitatakse.

Joonistamiseks ehk mudeliteks tuleb tarvitada: lille-, puu- ja taimelehti ning oksid, marju, aia- ja köögivilja, prepeareeritud liblikaid, putukaid, tiokarbikesi, täistopitud loomi, linde ja nende sulgi; viljapäid, seeni, käbisid ja urve, siis maja-, põllu- ja käsitööriistu jne., aastaaegu arvesse võttes, millal eelpool nimetatud mudelid on kättesaadavad.

Kõigeparemateks mudeliteks on aialilled. Õpetaja püham kohus on selle eest hoolitseda, et kevadel koolimaja akende all ja ümbruses oleks kõiksugu

lilledega peenrad, mida õpilased vahetundidel ehk peale päevatöö hea meelega aitavad teha. Sügisel, enne öökülmi, tulevad peenralilled pottidesse ümber istutada ja klassituppa asetada; õpilased ise kastavad ja hoolitsevad nende eest, ja neid võib talvel edukalt joonistamise mudeliteks tarvitada.

Koduloo tunnil tehku õpetaja kogu klassiga õpekäike metsa, põllule, aasale ja jõe ehk tiigi ääre; korjatagu sealt konna- ja tiokarbikesi, kuuse ja männa käbisid, viljapäid, huvitavama vormi ja värviga kiva jne., mida kastis ehk kapis tuleb alles hoida, et siis talvel igale õpilasele joonistamiseks kätte jagada.

Mudelid võivad õpilased ise muretseda, valmistada ehk nende valmistamisel õpetajale abiks olla. Näituseks, üheks paremaks mudeliks, perspektiivi alal, on tühi tikutoos, mida kõigis seisakutes ja olekutes võib joonistada, nagu: toos püsti, küliti, siis kinni, lahti ja poollahti. Õpetaja tehku ülesandeks, et iga õpilane tooks järgmiseks perspektiivi tunniks (4-dal ehk 5-dal õpeaastal) tühja tikutoosi kaasa, mida edukalt saab pliiatsi kui ka värvidega joonistada.

Aia- ja köögivilja joonistamisel lõigaku õpilane kaasatoodud objekt noaga pooleks, nuga sinna juure jättes, mis jälle ütle mata ilusa ja huvitava grupi joonistamiseks annab.

Mudeliteks võivad olla iga õpilase tindipott, raamatu-pakk, müts, saabas jne., mida õpilane oma ette lauale asetab, seda igalt poolt joonistades.

4-dal õpeaastal lastagu õpilastel paksemast paberist kuubik ehk püramiid valmistada, mida jälle mudeliks võib kasutada; joonistades alguses terve kuubik, siis ilma pealmise tahuta, pärast ilma vertikaalse ehk vastuseisva tahuta jne. kunni kuubikust jääb järele ainult alumine horisontaalne tahk. Sarnase tahkude järk-järgult äravõtmise ja ta kujutamisega õpivad õpilased konstruktiivselt kui ka perspektiivselt kuubiku välimisi ja sisemisi servjooni tundma ning kujutama. Seda sama võiks ka püramiidi, siis 4-ja, 5-e ehk 6-e tahuse prismaga teha.

Soovitav oleks, et õpilased kuubikult, püramiidilt ehk prismalt äravõetud tahud ta juure lauale jätaks ning joonistamise ajal ka neid ühes objektiga kujutaks; seega omandaksid õpilased koost võetava mudeli ühesuuruseid ja kindlas vahekorras olevaid tahke perspektiivselt tundma ja kujutama.

Sellest siis näeme, et joonistamise objektiks võib kõiksugu asju, kehi jne. kasulikult tarvitada, mida õpilased ise kaasa toovad ehk õpetaja neile selleks muretseb.

Väiksemad mudelid seisku joonistamise akti ajal iga õpilase ees laual. Suuremad mudelid seisku kogu klassi ees — kõrgemal alusel, et nad oleks kõigile õpilastele nähtavad. Keskmise suurusega mudelid võib kaks olla, üks eel ja teine klassi keskel, sest klassis olevate õpilaste nägemine on mitmesugune. Rõhku pandagu selle peale, et joonistatava mudeli kontuur ja detailid oleks kõigile õpi-

lastele selgesti nähtavad; liig kaugel seisev mudel annab viimastel pinkidel istuvatele õpilastele uduse ehk umbkaudse pildi, kujutuse; sel korral ei tooks joonistamise tund kaugel istuvatele ja lühikese nägemisega õpilastele mingisugust kasu.

Jgal uuel joonistamise tunnil tuleb mudeli seisakut ja kohta muuta, kord mudelit silmapiiril, sellest all- ja pealpool joonistades. Seisavad teatavad mudelid alati ehk kogu õpeaasta ainult ühel kohal, näituseks allpool silmapiiri ehk sellest pealpool, siis ei ole see soovitatav nähtus, sest joonistatavat objekti tuleb igas olekus ehk seisakus kujutama harjuda.

Joonistamise õpekava.

I õpeaasta. (Õpilaste vanadus 8—10 aast.)

Joonistamise abinõudega tutvustamine ja nende tarvitamine. Käte harjutused: ringi, munakuju, ovaali jne., pärastpoole lihtsate geomeetriliste kujude joonistamine. Geomeetriliste kujude kokkuseadmine (komponeerimine), õpetaja seletuste ning klassi tahvil ettenäidatud kujutuste järele. Kergemate tasapinnaliste mudelite joonistamine, nagu lipp, kokkupandud taskurätt, kirja ümbrik, lihtsamad ja sileda ääretega puu- ja taimelehed jne. Enne seletatud ja näidatud tasapinnaliste mudelite peast-joonistamise katsed. Kõiksugu harjutused kriidiga klassi tahvil.

Värvid.*) Tutvunemine kolme põhivärviga (kollane, punane, sinine). Kõiksugu pinsli harjutused ja tasapinnaliste joonistuste ning kompositsioonide värvidega katmine (koloreerimine).

2 õpeaasta.

Esimesel õpeaastal läbivõetud joonistamise kava laiendamine ja süvendamine (II kontsentr).

Sügisel: Kergemate puu- ja taime-lehtede ning aiavilja joonistamine (õun, pirn, pähkel, ploom, tammetõru, kartul jne.)

Talvel: Kergemate tasapinnaliste mudelite joonistamine (raamat, kaustik, võti, nuga, linnu-suled jne.) Sügisel joonistatud lehtede joonistuste järele kõiksugu ilustuste (ornamendi) kokkuseadmine (komponeerimine). Puu-okste joonistamine.

Kevadel: Paju-urbade, okste ja lehtede joonistamine.

Värvid: Kolme põhivärvi segamine. Joonistatavate mudelite ja kompositsioonide koloreerimine.

3 õpeaasta.

Teisel õpeaastal läbivõetud joonistamise kava laiendamine ja süvendamine (III kontsentr).

---

*) Vaata sama autori „Vesivärvide õpetust“ — Rahva-
ülikooli kirjastus, Tallinn.

Sügisel: Keerulisemate puu- ja taime-lehtede ning köögivilja joonistamine (kaalik, porgand, kurk, redis jne.); nende lihtsustamine (lihtsandus) ja komponeerimine.

Talvel: Linnu suled ja prepareeritud liblikad. Kergemate käsi-, põllu- ja tarberiistade joonistamine (Taskunuga, kirjutussulg, klassitahvel, aken, vikat, sirp, käärid jne.). Valguse ja varju mõiste. Lihtsama Eesti vöökirja joonistamine ja komponeerimine. Näitlik perspektiiv (kvadraadi ning ringi horisontaalne ja vertikaalne muudatus).

Kevadel: Katsed ja harjutused kergemate aia- ja põllulillede järele, nagu sireli ja teiste õite kvadraati kujutamine ning nende kompositsioon.

Värvid: Valgus ja vari. Joonistatavate mudelite ja kompositsioonide koloreerimine.

4 õpeaasta.

Kolmel esimesel õpeaastal läbivõetud joonistamise kava laiendamine ja süvendamine.

Sügisel: Keerulisemate lille- ja puulehtede, aia- ja köögivilja joonistamine ja nende stilisatsiooni algmõiste ning lihtsandus.

Talvel: Prepareeritud liblikate ja putukate joonistamine, nende kompositsioon ja stilisatsioon. Eesti vöökiri. Lihtsamad mudelid, mille aluseks on kuubik (Korv, kast, teliskivi, puuhalg, tikutoos jne.). Oma- ja langev vari. Elementaarne perspektiiv ja sirgjooneline tasapind.

Kevadel: Esimesed pliiatsi viskelised katsed ja harjutused vabas õhus (Maastik), nagu üksikud kivid, kännud, majad, puud, põõsad ja nende lihtsandus. Kergemate kevadlillede joonistamine.

5 õpeaasta.

Sügisel: Keerulisemate lehtede, lillede, viljapeade, seente jne. joonistamine, komponeerimine ja stiliseerimine.

Talvel: Keerulisemate üksikute mudelite joonistamine, mille algkujuks on kuubik; lihtsamate ümmarikkude mudelite joonistamine ja viske, mille algkujuks on rull (pudel, klaas, vaas, toop, pang jne.). Liblikate ja putukate stiliseerimine. Mitmepinnaliste kehade ja ringi perspektiiv.

Kevadel: Pajuurvad, sireli ja teiste puude ning lilleõite joonistamine ning stiliseerimine. Harjutused vabas õhus (lihtne maastik, nagu üksikud majad, tänav, aed jne.).

6. õpeaasta.

Sügisel: Põllu- ja aialillede ning köögi- ja aiavilja joonistamine värvidega. Vabas õhus joonistamine ning näitlik õhu perspektiiv.

Talvel: Keerulisemate gruppide joonistamine — pliiatsi, söe, kriidi, värvipliiatsite ja vesivärvidega. Oma- ja langev-vari, sära, pooltoon ja vastuhelk. Viskelised harjutused ehk kiirjoonistamine mudelite järele. Täistopitud linnud ja loomad. Esi-

mesed katsed inimese pealuu ja näo järele (alguses ainult profiil). Sirgjooneliste, mitmepinnaliste ja ümmarikkude kehade perspektiiv.

K e v a d e l : Õhu perspektiiv (I-ne, II-ne ja III-as plaan). Maastiku, lillede ja lehtpuu-okste joonistamine vesivärvidega.

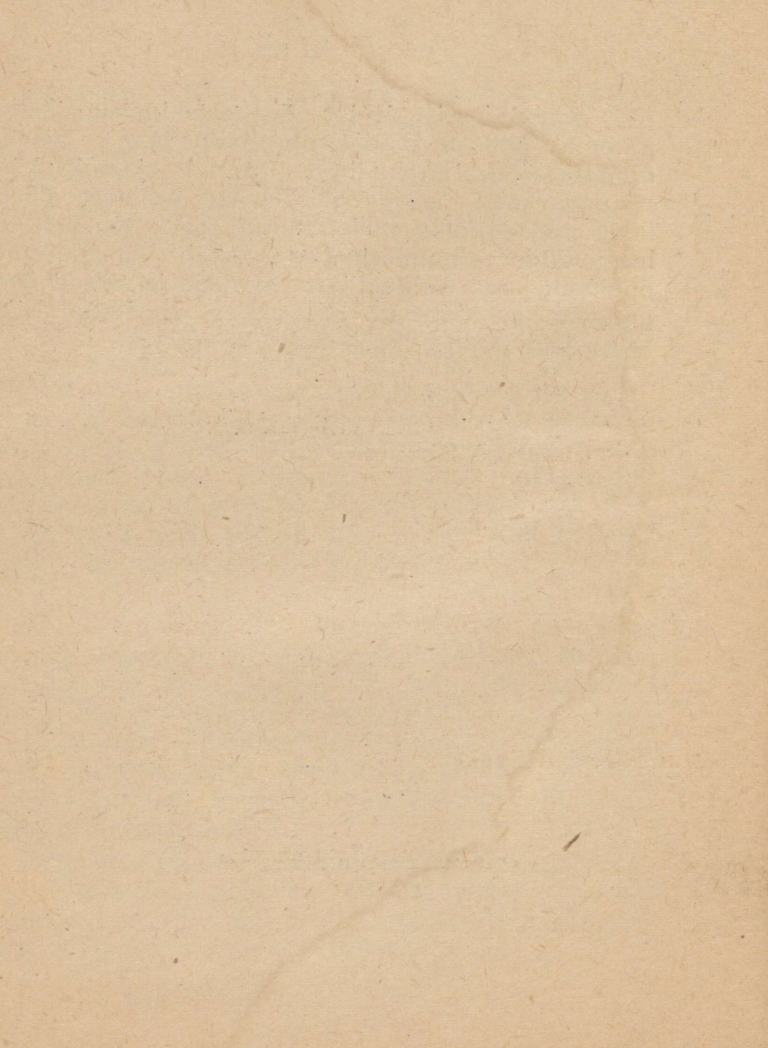
P. S. Paralleelselt joonistamisega käigu igas klassis käsi-käes vesivärvide, värvipliiatsite ja kriitidega töötamine kõiksugu toonilistel ja värvilistel paberitel. Samuti analüseeritagu kogu klassi ees õpilaste töid-joonistusi, seletades ja arutades nende vigu ja häid külgi. Arutatagu õpilaste stiliseeritud ja komponeeritud joonistuste koloreerimist ehk n. n. värvide kokkukõla. Analüüsid on tarvilikud ja sama tähtsad, kui joonistamise akt iseenesest.

Jga õpeaasta lõpul (kevadel) peetagu õpilaste joonistuste ja käsitööde näitusi, mis väga tähtis ja tarvilik. Näitusel tutvunevad õpetajad kui ka õpilased ja nende vanemad töö ja nende tagajärgedega, mida on suudetud õpeaasta jooksul saavutada, sest näitus annab kogupildi õpilaste edasijõudmisest ja nende vaimlisest arenemisest.

Õpilaste paremad joonistused raamitagu klaasi alla ja riputatagu seinale, mis kui teatav eeskujulik joonistus, on ja jääb teistele õpilastele ergutuseks ning edasipüüdmiseks joonistamise alal.

Jgast klassist ja iga õpeaasta jooksul jäetagu paremad õpilaste tööd kooli albumi jaoks. Sarnane õpilaste tööde kogu-album muutub ajajooksul joonistamise alal pedagoogiliseks kui ka metoodiliseks kooli muuseumiks, millel samuti teatav tähtsus. Õpilaste tööde albumi vaadates, saab uus juuretuliija õpejõud, kooli revideerijad, statistid ja teised pedagoogika alal töötavad ehk sellest huvitatud isikud selge pildi teatava kooli tööst ja võimest.

Sisukord.

	Lhk.
Autorilt	3
Eessõna	5
Joonistamise ja ta metoodika tähtsus	9
Vahendid õpilaste individuaalses joonistamises :	
1. Joonistamises edasijõudmatud õpilased	12
2. Joonistamises edasijõudjad õpilased	20
Eksperimendid.	21
Joonistamise loomulik arenemise käik	23
Lapse kodune joonistamine	29
Laps koolis	31
Peast joonistamine	36
Õhus joonistamine	40
Klassi tahvil joonistamine	41
Jmpressionistline (uuema voolu) joonistamine	43
Perspektiiv	44
Mida õpetada	49
Mudelid	53
Joonistamise õpekava.	56

A

3510

i 206187592